

**SUOMI TOISENA KIELENÄ -OPPIKIRJOJEN DIALOGIT
PUHEKIELTÄ OPETTAMASSA**

Pinja Kuosmanen
Kandidaatintutkielma
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden
laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Pinja Kuosmanen	
Työn nimi Suomi toisena kielenä -oppikirjojen dialogit puhekieltä opettamassa	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 19
Tiivistelmä <p>Tässä tutkielmassa analysoidaan kahden suomi toisena kielenä -oppikirjan dialogeja. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, millaista puhekieltä kirjoissa esitetään aikuisille kielenoppijoille. Tavoitteena on luoda katsaus yleisimmin esiintyvistä puhekielen piirteistä. Aikuisten kielenoppijoiden mahdollisuudet käyttää suomen kieltä muualla kuin institutionaalisissa keskustelutilanteissa ovat harvinaisempia kuin lapsilla ja nuorilla, joten on mielekästä tutkia juuri aikuisille kielenoppijoille kohdennettua puhekielen opetusta. Tutkimuskysymyksiksi muotoutui tavoitteen mukaisesti kaksi kysymystä:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Millä keinoin oppikirjat pyrkivät rakentamaan dialogeja mallintamaan autenttisia keskusteluja?2. Mitkä puhekielen piirteet korostuvat? <p>Tutkimuksen teoria pohjaa sosiokulttuuriseen lähestymistapaan ja funktionaaliseen kieli- ja kielenoppimiskäsitykseen, jossa kieli nähdään vuorovaikutuksessa kehittyvänä. Näin ollen keskustelutilanteita mallintavat dialogit itsessään esittävät mallia vuorovaikutuksessa esiintyville rakenteille ja tilanteiselle kielenkäytölle.</p> <p>Tutkielman aineiston dialogit on valittu Oma Suomi 2- ja No niin! 1-oppikirjoista. Kuusi oppikirja-dialogia on valittu niin, että ne tuovat esille sekä formaalin että epäformaalin tilanteen kielenkäyttöä. Menetelmänä käytetään aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jolla on luotu aineiston sisältöä tiivistävät yläluokat. Ensimmäisessä yläluokassa käsiteltävät dialogipartikkelit kuvataan niiden yleisimmin käytettyjen funktioiden avulla. Toiseen yläluokkaan kuuluvat kaikki muut aineistossa esiintyneet yleiskielestä poikkeavat ilmaukset, ja niiden funktioksi ilmeni puhekielisen vaikutelman luominen.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että dialogeissa esiintyy kahden yläluokan alle sijoittuvat puhekielisyden ilmiöt: dialogipartikkelit ja puhekielistä vaikutelmaa luovat puhekielen piirteet. Dialogipartikkelit ja muut puhekieliset piirteet esiintyvät dialogeissa pääosin puhekielistä vaikutelmaa luomassa, vaikka eräässä dialogissa dialogipartikkeleilla pyrittiin opettamaan keskustelussa reagoimista.</p>	
Asiasanat puhekieli, oppikirjatutkimus, suomi toisena kielenä	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	KIELI KEHITTYY VUOROVAIKUTUKSESSA.....	4
	2.1 Sosiokulttuurinen lähestymistapa	4
	2.2 Funktionaalinen kielenoppiminen ja kielikäsite.....	5
	2.3 Yleispuhekieli oppikirjassa	6
3	AINEISTO JA MENETELMÄT.....	7
	3.1 Aineistona oppikirjat	7
	3.2 Oppikirjadialogit.....	8
	3.3 Laadullinen aineistopohjainen sisällönanalyysi.....	8
4	ANALYYSI	10
	4.1 Dialogipartikkelit	10
	4.1.1 Kuulolla olo, myöntäminen ja tuttuun tietoon vastaaminen.....	11
	4.1.2 Uuden tiedon vastaanottaminen.....	14
	4.2 Puhekielisen vaikutelman luominen.....	16
5	PÄÄTÄNTÖ.....	19
6	LÄHTEET	21

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastelen kahden suomi toisena kielenä -oppikirjan dialogeja mallintamassa puhekieltä. Oma Suomi 2 (Kuparinen & Tapaninen, 2023) ja No niin! 1 (Grestler, Aho & Willberg, 2017) ovat aikuisille kielenoppijoille tarkoitettuja oppimateriaaleja, jotka on suunnattu erityisesti kotoutumiskoulutukseen. Oma Suomi 2 -oppikirjan kerrotaan esittelytekstissä kannustavan aktiiviseen arkielämän kielenkäyttöön materiaalin sisältämien erilaisten viestintätilanteiden kautta. No niin! 1-kirjan takakannessa taas kerrotaan kirjan pohjaavan funktionaaliseen pedagogiikkaan. Valitsin aineistokseni aikuisille suomen kielen opiskelijoille tarkoitetut oppikirjasarjat, sillä aikuisten mahdollisuudet käyttää kieltä vuorovaikutuksessa eroavat koulua käyvistä lapsista ja nuorista. Aikuisten maahanmuuttajien täytyy pystyä jo melko varhaisessa kielenoppimisen vaiheessa selviytymään erilaisissa suomenkielissä asiointitilanteissa, ja kielikoulutuksen sekä institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden ulkopuolella kielenkäyttömahdollisuudet voivat jäädä rajallisiksi. (Tanner, 2012, s. 10.)

Puhekielen esiintymisestä oppikirjoissa aiempaa tutkimusta omasta näkökulmastaan on tehnyt muun muassa Pänkäläinen (2004), joka käsitteli oppikirjadiologeja luontevan kohdekielisen keskustelun mallina. Oma tutkimukseni mukailee väljästi Pänkäläisen tutkimusta kapeammalla, mutta nykyiseen opetussuunnitelmaan päivitetyllä aineistolla. Tannerin (2012) väitöskirjassa taas tutkittiin, miten erilaisissa asiointitilanteissa käytettävää kieltä representoidaan dialogeissa, ja miten tämä dialogien kieli eroaa vastaavissa autenttisissa tilanteissa käytetystä kielestä. Oma tutkimukseni pyrkii täyttämään oppikirjadialogien tutkimuksessa aukkoa yleispuhekielen näkökulmasta, jolloin analyysiini sisältyy dialogipartikkeleiden lisäksi muut yleiskielestä eroavat puhekielen piirteet.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millä keinoin oppikirjat pyrkivät rakentamaan dialogeja kuvastamaan autenttisia keskusteluja?
2. Mitkä puhekielen piirteet korostuvat?

Tutkimus pyrkii luomaan kuvan nykyisten oppikirjojen esittämästä puhekielestä, joskin vain kahden oppikirjan antaman aineiston perusteella.

2 KIELI KEHITTYY VUOROVAIKUTUKSESSA

2.1 Sosiokulttuurinen lähestymistapa

Sosiokulttuurisesta ja funktionaalisesta näkökulmasta kieli on aina jotain muutakin kuin yksilön päänsisäistä toimintaa (Aalto, Mustonen & Tukia, 2009, s. 411). Toisen kielen oppimiseen vaikuttaa monimuotoisen viestinnän keskellä eläminen, johon muotojen, fraasien ja merkitysten omaksuminen kuuluu osana oppimista. Ne eivät siis ole oppimisen edellytys, vaan ne tulevat ympäristöön sosiaalistumisen mukana oppijan elämään. (Suni, 2008, s. 192.) Tutkielmassani pyrin analysoimaan oppikirjojen luomaa kuvaa puhekielestä ja keskusteluissa toimimisesta, jolloin hyödynnän sosiokulttuurista näkemystä toisen kielen kehittymisestä vuorovaikutuksessa.

Sosiokulttuurinen näkökulma kielenoppimiseen näkee kielen sekä oppimisen välineenä että opittavana. Siinä oppimista pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti niin toimijoiden, vuorovaikutuksen kuin oppimateriaalien kannalta. (Dufva, 2013, s. 60.) Tutkielmani keskittyy sosiokulttuurisesta näkökulmasta kielen oppimiseen ja oppimateriaalien luomiin oppimismahdollisuuksiin. Oppimateriaalit nähdään lähestymistavassa affordansseina, jolla tarkoitetaan oppimisympäristöjen tarjoamia ja oppijalle itselleen merkityksellisiä piirteitä kielen oppimisympäristössä. (Aalto ym., 2009, s. 404). Näitä ominaisuuksia voivat olla käsitteen tulkinnasta riippuen mikä tahansa kielellinen syötös luokassa tai sen ulkopuolella, oppimateriaalit tai oppimisen ohjaus ja tuki. (Aalto ym., 2009, s. 405 ; Suni, 2008, s. 24.) Oppikirjat ovat opettajien työkalu opetuksen järjestämiseen, ja ne myös tarjoavat kielellistä syötöstä kielen oppijalle. Kaikki kielellinen tarjonta ei kuitenkaan ole oppijalle hyödyllistä ja käyttökelpoista, vaan oppija itse valitsee tarjonnasta itselleen käyttöön sopivat ja aktiivisesti hyödynnettävät affordanssit (Aalto ym. 2009, s. 405). Affordanssia kutsutaan myös nimellä tarjouma (Rantala, 2020, s. 612). Näin ollen oppikirjadialogit näh-

dään tässä tutkielmassa mahdollisena affordanssina eli tarjoumana niiden tarjoaman kielellisen syötteen vuoksi, mutta oppijalle itselleen ne eivät sitä välttämättä ole.

2.2 Funktionaalinen kielenoppiminen ja kielikäsitys

Tutkielmani kielikäsitys ja kielenoppimiskäsitys on funktionaalinen. Myös tutkimani oppikirjat pohjaavat esittelytekstiensä mukaan funktionaaliseen näkökulmaan, sillä ne pyrkivät opettamaan arjen kielitaitoa muun muassa autenttisilla teksteillä ja arkeen liittyvillä kielenkäyttötilanteilla (Grestler ym., 2017 ; Kuparinen & Tapaninen, 2023). Kuitenkaan oppikirjojen pedagoginen lähestyminen kielenoppimiseen ei välttämättä ole funktionaalista, sillä funktionaalisuus on määritelty koskemaan arkisia ja opiskelijan elämään liittyviä kielenkäyttötilanteita – ei kielen käytön kautta kielen oppimista.

Kuten Aalto, Mustonen ja Tukia (2009, s. 405) tiivistävät, funktionaalisen opetuksen tavoite on kyky kommunikoida. Funktionaalissa pedagogiikassa kieli on viestinnän väline ja tulos sosiaalisesta toiminnasta. Kieltä pyritään opettamaan korostaen kielen käyttöä – ei sen sääntöjä ja muotoja. (Aalto ym., 2009, s. 407.) Kuten myös kotoutumiskoulutuksen perusteissa ilmaistaan; kielitaito kehittyy kielenkäyttö- ja vuorovaikutustilanteissa. Opetuksessa tulee siis painottua sosiolingvistiset taidot, kuten eri tilanteissa toimiminen, kohteliaisuus sekä eri rekistereiden hallinta (OPH, 2022, s. 30). Kieli nähdään funktionaalissa kielikäsityksessä tilannekohtaisena, jolloin puhekieliset ja yleiskieliset kielimuodot pyritään opettamaan niille luontaisissa tekstilajeissa (Aalto ym., 2009, s. 407). Oppikirjadialogit nähdään siis opetussuunnitelmassa esimerkkinä vuorovaikutuksesta eri tilanteissa ja eri rekistereiden käytössä.

Funktionaalinen oppimiskäsitys ei pyri niin sanotusti tuottamaan oppimista, vaan sen tehtävä on myötäillä oppijan omassa elämässä tapahtuvia oppimistilanteita. Opetuksella pyritään jäsentämään ja täydentämään luokan ulkopuolella opittua ja kannustamaan oppimaan lisää. (Aalto ym., 2009, s. 408.) Kuitenkaan funktionaalisuus itsessään ei vielä tarkoita, että oppiminen nähtäisiin vuorovaikutuksen kautta tapahtuvana, sillä oppiminen voidaan nähdä oppijan yksilöllisenä kognitiivisena prosessina. Tällöin vaarana on, että kieltä opetetaan vuorovaikutusta varten, eikä sen avulla. Sosiokulttuuristen ja dialogisten ominaisuuksien yhdistäminen funktionaaliseen opetukseen tuo oppijan lähemmäksi spontaanin oppimisen kokemusta. (Suni, 2008, s. 205.)

2.3 Yleispuhekieli oppikirjassa

Koska tutkielmani käsittelee oppikirjojen dialogeissa käytettyä kirjoitettua kieltä, on tarpeen määritellä analyysiyksikköni. Yleispuhekielen kieliopin piirteiden määrittelyssä olen hyödyntänyt Iso suomen kieliopin (jatkossa ISK, 2004) kuvauksia kielenkäyttötavoista autenttisissa puhetilanteissa, Viinikan ja Voutilaisen (2013) kokoamaa listaa yleispuhekielen piirteistä sekä Sorjosen (1999) määrittelemiä dialogipartikkeleiden ryhmiä. Olen täydentänyt Sorjosen (1999) luomien ryhmien kuvauksia uudemmilla tutkimuksilla, kuten Vepsäläisen (2019) ja Koiviston (2017) tutkimuksilla dialogipartikkeleiden funktioista.

Tutkimuksessani dialogien puhekieli määritellään kirjoitetuksi puhutuksi kielesi, jolloin puheessa käytetyt tauot ja empimiset on jätetty pois. Koska dialogit pyrkivät oppikirjojen tekijöiden mukaan opettamaan arjessa tarvittavaa kielenkäyttöä, oletettavasti Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman (2022) mukaisten autenttiseen keskusteluun pohjaavien dialogien avulla, dialogeissa tulisi olla puhutun kielen piirteitä kirjoitetussa muodossa. Oppikirjoissa ei juuri opeteta suomen kielen moninaisia murteita, vaan lähinnä niin sanottua yleispuhekieltä. Näin ollen tutki mukseni analyysin kohteena ovat kirjoitetut yleispuhekielen piirteet. Puhekielelle tyypillisiä piirteitä ovat pronomien ja persoonapronomien suuri käyttö, väljä informaatiotiheys, lyhyet lauserakenteet, lohkeamat ja limittäisrakenteet, dialogipartikkelit sekä ei-lausemaiset rakenteet (Viinikka & Voutilainen, 2013).

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Aineistona oppikirjat

Tutkimuksen aineistoksi valitsin kaksi suomi toisena kielenä -oppikirjaa. No niin! 1 - (Grestler ym., 2023) ja Oma Suomi 2 (Kuparinen & Tapaninen, 2023) -oppikirjat ovat aikuisille kielenoppijoille suunnattuja oppimateriaaleja kielenoppimisen alkuvaiheeseen. Valitsin nämä kirjat muiden oppikirjojen joukosta, koska niiden kerrotaan esitelyteksteissään pohjaavan funktionaaliseen kielenoppimiskäsitykseen tai olevan niin sanotusti aktiiviseen kielenkäyttöön kannustavia. Molempien kirjojen kerrotaan sisältävän paljon arkeen liittyviä kielenkäyttötilanteita. Kirjat palvelevat tutkielmani tavoitteita, sillä arjen kielenkäyttötilanteisiin nojaava oppikirja todennäköisimmin sisältää puhekielen piirteitä tavalla tai toisella. Oppikirjat ovat myös uuteen Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmaan (2022) pohjaavia, ja näin ollen ne tarjoavat ajankohtaista tietoa nykypäivän oppikirjojen mallintamasta puhekielestä eri tilanteissa. Molempia oppikirjoja käytetään erityisesti kotoutumiskoulutuksessa; kielenoppimisen alkuvaiheessa. Oppikirjat ovat julkisesti nähtävillä, joten niiden tutkimiseen ei liity eettisiä ongelmia.

Koska tutkielmani keskittyy dialogeissa esiintyviin puhekielisyyksiin, tuli oppikirjoista valita tutkielmaan sopivat dialogit. Päädyin valitsemaan molemmista oppikirjoista kolme dialogia, joista kaksi tapahtuu epäformaalissa ja yksi formaalissa tilanteessa. Eri tilanteissa tapahtuvien keskustelujen analysoiminen on tutkielmani kannalta hedelmällisintä, sillä näin esitetyn puhekielen tavoitteet tulevat paremmin näkyviin. Kieli nähdään tutkielmani hyödyntämässä funktionaalissa kielikäsitteessä tilannekohtaisena, jolloin puhekieliset ja yleiskieliset kielimuodot pyritään opettamaan niille luontaisissa tekstilajeissa (Aalto ym., 2009, s. 407). Tämän vuoksi

esittelen seuraavaksi tutkielmaan valitut oppikirjdialogit niiden esittämien keskustelutilanteiden valossa.

3.2 Oppikirjdialogit

Ensimmäisen vapaamuotoisen tilanteen molemmissa dialogeissa puhuu kaksi kaveria keskenään. No niin! 1 (Grestler ym., 2023, s. 324) -oppikirjan dialogissa henkilöhahmot Eni ja Hamsa keskustelevat väsyneinä pitkän remonttipäivän jälkeen pizzan tilaamisesta. Oma Suomi 2 (Kuparinen & Tapaninen, 2017, s. 220) -dialogissa taas kirjan henkilöhahmot Oscar ja Inkeri keskustelevat kävelyllä Oscarin elämän vaikeuksista.

Toisen epäformaalin tilanteen dialogit ovat myös kavereiden kesken käytyjä keskusteluja. No niin! 1-oppikirjan (Grestler ym., 2023, s. 327) dialogi on jatkoa pizzan tilaamisesta käydylle keskustelulle. Siinä Eni ja Hamsa keskustelevat siitä, miten ruuantähteet ja pizzalaatikot tulee kierrättää ruokailun jälkeen. Oma Suomi 2 -oppikirjan (Kuparinen & Tapaninen, 2017, s. 46) dialogi taas on henkilöhahmojen Annan, Inkerin ja Jakubin käymä keskustelu kuulumisista ja työharjoittelupaikasta. Naapuri Jakob liittyy keskusteluun törmätessään Inkeriin ja Annaan pihalla ja tulee maininneeksi etsivänsä harjoittelupaikkaa.

Formaalin tilanteen dialogit ovat No niin! 1-oppikirjasta (Grestler ym., 2023, s. 289) ajanvaraussoitto hammaslääkärille ja Oma Suomi 2 -kirjasta (Kuparinen & Tapaninen, 2017, s. 72) soitto harjoittelupaikkaan. Lapselleen Lucienille aikaa varaava Sandrine soittaa hammashoitolaan, koska Lucienin hammas on kipeytynyt. Hammashoitolasta soittoon vastaa hoitaja, joka ottaa ajanvarauksen vastaan. Oma Suomi 2 -dialogissa puhuu Heikki, joka tiedustelee henkilöstöpäälliköltä mahdollisuudesta IT-alan harjoittelupaikkaan. Hän puhuu puhelimesta ensin sihteerin kanssa, joka ohjaa hänet henkilöstöpäällikkö Stina Kuuselan numeroon.

3.3 Laadullinen aineistopohjainen sisällönanalyysi

Tutkielmani nojaa laadullisen tutkimuksen perinteeseen, ja menetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin avulla voidaan tutkia erilaisia dokumentteja, käytännössä mitä tahansa kirjallisessa muodossa olevia materiaaleja (Tuomi & Sarajarvi, 2002, s. 105). Menetelmä mahdollistaa aineiston kokonaisvaltaisen ja syvällisen tarkastelun. Monitahoiset ilmiöt, kuten tutkimani yleispuhekielisyiden ilmentyminen oppikirjan dialogeissa, ovat menetelmän yleisin käyttökohde. (Luodonpää & Ojutkangas, 2020.) Pysin tutkielmassani selvittämään, millaista puhekieltä oppikirjojen dialogeissa käytetään, ja mitkä piirteet korostuvat. Näin ollen on perusteltua hyödyntää menetelmää, joka pyrkii tiivistämään aineiston sisältämää

tietoa ja luomaan siitä selkeän kuvan. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 110). Aineistolähtöisen analyysin vaiheita on Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan karkeistettuna kolme; aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen ryhmittelyn pohjalta.

Pelkistämässä aineistoa voidaan joko pilkkoa tai tiivistää. Aineistosta voidaan etsiä tutkimustehtävää palvelevia ilmauksia, jolloin muu aineiston data karsitaan tutkimuksen ulkopuolelle. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 111–112.) Pelkistämisen vaiheessa olen perehtynyt valittuun aineistoon, eli kahteen eri oppikirjaan, ja tutkimustehtävän perusteella valinnut siihen parhaiten sopivat dialogit. Tutkimuskysymysten asettamat vaatimukset dialogeille ovat puhekielen esiintyminen, riittävästi tekstiä analyysiin sekä tilanteisen kielenkäytön vertailun mahdollistamiseksi kaksi epäformaalin ja yksi formaalin tilanteen dialogia kirjaa kohti. Näin ollen jäljelle jäi kuusi dialogia, jotka sisältävät mahdollisimman paljon tutkimustehtävän kannalta olennaista informaatiota. Pelkistäminen jatkui dialogien tarkalla lukemisella, jolloin poimin dialogeista kaikki puhekielisyyttä mallintavat ilmaukset jättäen yleiskielen normien mukaiset ilmaisut analyysin ulkopuolelle.

Dialogeissa esiintyi eniten dialogipartikkeleita, sanojen lyhennystä, passiivia monikon 1. persoonan tilalla sekä kongruenssin puuttumista. Joissain dialogeissa esiintyi myös puhekielistä sanastoa ja muita pienemmässä roolissa olevia ilmiöitä. Löydettyjen ilmiöiden perusteella muodostin kaksi yläluokkaa: dialogipartikkelit ja yleiskielen kieliopista eroavat ilmiöt. Yläluokat jaoin niiden aineiston tekstissä saamien funktioiden mukaan alaluokkiin. Dialogipartikkelien funktiot jaottelin Sorjosen (1999) muodostamien ryhmien mukaan. Loput aineistosta esiin nousseet ilmiöt rajasin yhden yläluokan alle, ja niiden ainoaksi funktioksi muodostin luokan *puhekielisen vaikutelman luominen*.

4 ANALYYSI

Aineistoni lähilukemisen aikana pyrin tunnistamaan dialogeista kaikki puhekielisyyttä mallintavat ilmaukset. Niiden pohjalta muodostin seuraavaksi esiteltävät pääluokat, ja joko niiden eniten käytetyt tai ainoat funktiot. Dialogeissa esiintyi enemmän tai vähemmän dialogipartikkeleita eri tehtävissä, sanojen lyhennystä kirjainten poisjättämisellä, pronomineja kuten *mä* ja *sä*, *toi* ja *tää*, sekä lausetason ilmiönä passiivia persoonamuotoa korvaamassa sekä kongruenssin ja possessiivisuffiksin puuttumista. Joissain dialogeissa oli myös sanastollisia eroja yleiskieleen: *nakkaan* ja *pizzaloota*. Dialogipartikkeleiden funktiot ovat analyysin suurimassa roolissa niiden monien tehtävien vuoksi. Toisen pääluokan alle yhteen funktioon olen koonnut kaikki muut dialogeissa esiintyneet yleiskielestä poikkeavat ilmaukset, sillä ne eivät esiintyneet selvästi mihinkään tiettyyn funktioon sidottuna.

Keskityn analyysissani epäformaalien tilanteiden dialogeihin, sillä formaalin tilanteen dialogit ovat yleiskielisempiä. Olen pyrkinyt valitsemaan dialogeista parhaiten puhekielen piirteiden funktioita havainnollistavat esimerkit. Dialogipartikkeleiden tehtävä on vastata kontekstissaan esitettyyn edelliseen puheenvuoroon ja luoda konteksti seuraavalle puheenvuorolle, jolloin esimerkkeinä niiden käytöstä on vähintään kolmen puheenvuoron ryhmiä. (Sorjonen, 1999, s. 177). Muita puhekielen kieliopin piirteitä ja sanastoa analysoidessani olen nostanut esimerkeiksi sana- tai lausetason puheenvuoroja, sillä niillä ei ole vuorovaikutuksen kannalta merkittäviä tehtäviä dialogeissa.

4.1 Dialogipartikkelit

Dialogipartikkelit voivat muodostaa lausuman, puheenvuoron ja kielellisen toiminnan itsenäisesti. Jokainen puheenvuoro vastaa jollain tavalla edellä sanottuun, mutta dialogipartikkeleiden tehtävät ovat konventionaalistuneet kielenkäyttöön vastaanottamista ilmaistaessa. (Sorjonen, 1999, s. 170.) Sorjosen (1999, s. 175–176) mukaan

suomen kielen dialogipartikkelit voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään; ensimmäisen ryhmän dialogipartikkelit ottavat annetun tiedon vastaan uutena, ja toisen ryhmän taas eivät keskeisesti tartu edeltävän puheenvuoron tiedon uutuuteen tai tuttuuteen. Koivisto (2017, s. 473) esittää Sorjosen (1999) määrittelemän toisen dialogipartikkeliryhmän funktioita olevan esimerkiksi kuulolla olon, ymmärtämisen tai samaistumisen osoittaminen. Lisäksi Iso suomen kielioppi (ISK, 2004, § 798) on lisännyt dialogipartikkeleiden ryhmittelyyn kolmannen luokan: tarkistuskyseminen, esimerkiksi *tä* tai *hä*. Tähän ryhmään kuuluvia dialogipartikkeleita ei aineistossa esiintynyt, joten ne jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Vepsäläinen (2019) on taas perehtynyt *no*-dialogipartikkelin tehtäviin, ja olen hyödyntänyt hänen tutkimustaan *no*-partikkelin tehtävien jäsentelyssä aineistossani. Edellä esiteltyjä ryhmitelmiä mukaillen olen analyysissäni esittänyt aineistossa esiintyneiden dialogipartikkeleiden kontekstissaan saamat funktiot.

4.1.1 Kuulolla olo, myöntyminen ja tuttuun tietoon vastaaminen

Aineistoni dialogeissa esiintyi *joo*-, *no*- ja *niin*-dialogipartikkeleita enemmän kuin muita partikkeleita, ja Sorjosen (1999) ryhmittelyn mukaan niillä on samankaltaiset tehtävät: kuulolla olon, myöntymisen ja samaistumisen osoittaminen. Edellä mainitut dialogipartikkelit siis kuuluvat samaan ryhmään. *Niin*-partikkeli on ainoa toisen ryhmän partikkeli, jolla ilmaistaan edellä annetun tiedon tuttuutta joissain tapauksissa (Sorjonen, 1999, s. 176). Dialogipartikkeleihin voidaan yhdistää myös finiitti-verbi, jolloin olen jakanut tällaiset yhdistelmät niiden yhdessä saaman funktion mukaan oikeaan alaluokkaan.

Oma Suomi 2 -oppikirjan dialogissa (2017, s. 46) naapurit Anna, Inkeri ja Jakub keskustelevat kuulumisistaan ja Jakubin tarvitsemasta harjoittelupaikasta. Oppikirjan sivulla kerrotaan, että kappaleessa harjoitellaan keskustelussa reagoimista, jolloin myös dialogipartikkeleita esiintyy paljon eri funktioissa. Inkeri ja Jakub tapaavat dialogissa 1) ensimmäistä kertaa, ja Anna esittelee heidät toisilleen:

- 1) Anna: Tässä on Jakub, joka on muuttanut meidän alakertaan.
Inkeri: Hei, kiva tavata. Mun nimi on Inkeri.
Jakub: **Joo, kiva nähdä. Jakub.** (Oma Suomi 2, 2017, s. 46.)

Joo-partikkeli eroaa *niin*-partikkelista, siinä kuinka se ei ota huomioon edellisen vuoron emotionaalista puolta. *joo* ottaa huomioon vain tarjotun informaation. (Sorjonen, 1999, s. 186.) Dialogikatkelmassa 1) *joo*-partikkeli ilmaisee myöntyvää vastausta Inkerin vuoroon *kiva tavata*. Inkeri ei enää vastaa Jakubin puheenvuoroon, vaan Anna jatkaa keskustelua kysymällä Jakubin kotiutumisen uuteen asuntoon. Näin *joo*-partikkelilla ei tässä tilanteessa esitetä kontekstia Inkerin seuraavalle puheenvuorolle, vaan *joo* ilmaisee myös tämän esittäytymiskeskustelun loppumista ja siirtymistä

seuraavaan aiheeseen. Viimeisenä Jakub kertoo nimensä lyhyesti, mikä myös ilmaisee esittäytymisen loppumista.

Oma Suomi 2 -oppikirjan (2017, s. 220) dialogissa Oscar ja Inkeri keskustelevat Oscarin elämän ongelmista, joita Oscar ei ole aikaisemmin Inkerille kertonut:

2) Inkeri: Sä oot ihmeen hiljainen tänään. Sä näytätkin jotenkin erilaiselta. Oot sä vihainen? Olenko mä tehnyt jotain?

Oscar: **No et! Ei mulla mikään oo.**

Inkeri: Onpas. Tavallisesti sä juttelet ja hyräilet koko ajan, pidät mua kädestä ja hymyilet. Nyt sä vaan kuljet ihan omissa maailmoissasi. Mikä sulla on?

Oscar: **No oon mä aika väsynyt. Kahvilaan tuli vesivahinko, ja sinne tarvitaan tosi iso putkiremontti.** -- (Oma Suomi 2, 2017: 220.)

Vepsäläisen (2019, s. 95) tutkimuksen mukaan *no*-partikkeli minimivastauksena tiedonhakukysymykseen ilmentää projektin, eli kysymyksen, vastustamista. Oscarin *No et!* -vastaus siis implikoi, että tämä ei välttämättä olisi halunnut keskustella aiheesta, etenkin kun vuoro jatkuu: "*Ei mulla mikään oo*". Katkelmassa esitetty Oscarin viimeinen vuoro taas on *no*-alkuinen lausevastaus, joka Vepsäläisen (2019, s. 86) mukaan ottaa saman linjan esitetyn kysymyksen projektin kanssa. Oscar myöntää useiden kysymysten jälkeen olevansa väsynyt. Hän myös jatkaa vuoroaan selittämällä syitä väsymykselleen, mikä ilmentää hänen ymmärtäneen Inkerin kysymyksen tavoitteen; selvittää, mitkä syyt ovat johtaneet siihen, että hän on ollut normaalia hiljaisempi.

Enin ja Hamsan käymässä keskustelussa ruuantähteiden lajittelusta esiintyvä *okei*-partikkeli on osoittamassa edeltävän tiedon olevan ymmärrettävää ja riittävää, kuten Iso suomen kielioppi (2004: § 798) kertoo toisen ryhmän dialogipartikkeleiden funktioihin kuuluvan. Myös Koivisto (2017, s. 492) kertoo, että *okei*-partikkeli näyttää voivan kuulua molempiin Sorjosen (1999) luomiin pääkategorioihin. Dialogikatkelmassa 3) Eni on pyytänyt Hamsaa neuvomaan häntä jätteiden lajittelussa, ja Hamsa tekee niin:

3) Hamsa: Ruuan jämät menee biojätteeseen, koska ne maatu. Sinne laitetaan myös teepussit ja kahvin suodatinpussit.

Eni: **Okei. Meneeks talouspaperit kans sinne? Nekin maatu.**

Hamsa: Täällä Kirjalassa talouspaperi ei kuulu biojätteeseen. Ja sitten on vielä yks erikoinen juttu: täällä biojätettä ei saa laittaa biohajoavaan pussiin! (No niin! 1: 327.)

Okei-partikkeli on osa laajempaa vuoroa, jolla Eni vastaa Hamsan puheenvuoroon. Enin vuoro jatkuu jatkokysymyksellä ja toteamuksella, mikä osoittaa hänen hyväksyneen Hamsan kertoman tiedon totena. *Okei*-partikkelilla voidaan joko ilmaista tie-

tynlaista hyväksymistä tai uuden tiedon vastaanottamista. (Koivisto, 2017, s. 474–475). Dialogikatkelman 3) kontekstissa *okei* vaikuttaa hyväksyvän annetun tiedon, mutta myös osoittaa sen olevan uutta. Kuten Koivisto (2017, s. 487) on omassa tutkimuksessaan selvittänyt, *okei*-partikkeli ilmaisee edeltävän vuoron esittämän tiedon olevan ymmärrettävää ja loppuun saatettua, toisin kuin *aijaa*-partikkeli. *aijaa*-partikkelilla taas ilmaistaan vahvemmin puheenvuoron uutisarvoa. (Koivisto, 2017, s. 487). Jos *okei* olisi korvattu dialogissa esimerkiksi tällä *aijaa*-uutispartikkelilla, olisi tiedon uutuus selvempää. Näin ollen on mahdollista päätellä, että *okei* on dialogin kontekstissa enemmän tiedon hyväksymiseen viittaavassa tehtävässä kuin uuteen tietoon reagoimassa.

Myöntymisen funktiossa esiintyi myös *joo*-dialogipartikkeli *on*-finiittiverbin kanssa: *on, joo*. Dialogikatkelmaa 4) edeltävässä puheenvuorossa Anna on kysynyt uudelta naapuriltaan Jakubilta, onko heidän kotonaan jo tavarat paikoillaan:

4) Jakub: On ne, melkein. Joitain pikkujuttuja puuttuu, mutta en jaksa lähteä illalla kauppoihin pikkuasioiden takia. Vilman äiti varmaan haluaisi jo tulla tarkistamaan, miltä meillä näyttää.

Anna: Ei kai? Kyllä anoppi voi varmaan vähän odottaa. Teillä taitaa olla kiirettä?

Jakub: **On, joo. Vilma on työmatkalla, minä olen suomen kielen kurssilla ja etsin harjoittelupaikkaa.** (Oma Suomi 2, 2017, s. 46.)

Koska Anna reagoi *Ei kai?* -tarkistuskysymyksellä Jakubin vastaukseen ja jatkaa vuoroaan kysymällä: "*Teillä taitaa olla kiirettä?*", Jakub vastaa samanmielisyyttä ilmentävällä *on, joo*-yhdistelmällä. *on joo* -jälkijäsentyyppeä voi esiintyä sellaisen puhujan puheessa, joka on aiemmin keskustelussa esittänyt oman kertomuksensa tai jolla on ennestään tietoa puhutusta aiheesta (ISK, 2004, § 1213). Yhdistelmällä on siis osoitettu oman aiemman puheenvuoron huomioon ottamista ja Annan tulkinnan hyväksymistä siitä, että Jakubin kotona vallitsee kiire. *joo*-partikkelin tehtäviin Sorjosen (1999) mukaan kuuluva tuttuun tietoon vastaaminen tulee siis Jakubin vuorossa esille.

Formaalin tilanteen dialogeissa esiintyi vähemmän puhekielisiä ilmauksia kuin epäformaaleiden tilanteiden dialogeissa. No niin! 1-oppikirjan (2023, s. 289) dialogikatkelmassa 5) Sandrine varaa puhelimesta pojalleen hammaslääkäriaikaa. Ennen katkelmaa Sandrine on kertonut hoitajalle poikansa kärsivän kovasta hammaskivusta:

5) Sandrine: -- Onko mahdollista saada aikaa hammaslääkärille?

Hoitaja: Katsotaanpa. Sanotko pojan henkilötunnuksen?

Sandrine: **Joo. Se on 241114A309P.**

Hoitaja: **No niin, täällä se onkin.** – (No niin! 1, 2023, s. 289.)

Joo-partikkeli esiintyy katkelmassa myöntävänä vastauksena hoitajan pyyntöön kertoa pojan henkilötunnus. Hoitajan pyyntö on myös muodoltaan kohteliaampi kuin direktiivi, johon vastaaminen *joo*-partikkelilla on yksi kyseisen partikkelin tehtävistä (ISK, 2004, § 798). Partikkeliketju *no niin* taas esiintyy dialogikatkelmassa 5) jaksotamassa keskustelua, kuten Iso suomen kielioppi (2004, § 859) kertoo partikkeliketjun tehtäviin kuuluvan. Hoitajan vastaus Sandrinen vuoroon kertoo, että tämä on löytänyt pojan henkilötunnuksen järjestelmästä, ja on aika siirtyä seuraavaan ajanvarauskeskustelun vaiheeseen.

Toisessa formaalin tilanteen dialogissa (Oma Suomi 2, 2017, s. 72) *no* esiintyi vuoronalkuisena lausevastauksena kysymykseen, kuten Vepsäläinen (2019, s. 178–179) on selvittänyt *no*-partikkelin tehtäviin kuuluvan, sekä *joo* vastaamassa kerrottuun tietoon. Sorjosen (1999, s. 187) mukaan *joo*-partikkeli vastaa edellisen puhujan vuoron sisältämään faktatietoon ottamatta vuoron affektiivista ulottuvuutta huomioon, toisin kuin *niin*-partikkeli tekee. Dialogikatkelmassa 6) puhuvat Heikki ja henkilöstöpäällikkö, joka vastaa Heikin soittoon harjoittelupaikan hausta. Ennen dialogikatkelmaa sihteeri on yhdistänyt Heikin puhelun henkilöstöpäällikölle:

6) Henkilöstöpäällikkö: Stina Kuusela.

Heikki: Tässä on Heikki Kosonen, hei!

Henkilöstöpäällikkö: Hei.

Heikki: Mä soitan niistä harjoittelupaikoista, joista oli ilmoitus teidän nettisivuilla.

Henkilöstöpäällikkö: **Joo**. Minkälaista harjoittelupaikkaa sä olet ajatellut?

Heikki: **No mä olen opiskellut IT-alaa eli olen kiinnostunut IT-tuen paikasta.**

Henkilöstöpäällikkö: Oletko ollut meillä ennen töissä tai onko sulla muualta IT-alan työkokemusta?

Kuten Vepsäläinen (2019, s. 178–179) on tutkimuksessaan selvittänyt, *no*-partikkeli lausevastauksessa henkilöstöpäällikön esittämään kysymykseen osoittaa, että Heikki on ymmärtänyt kysymyksellä haettavan laajempaa vastausta kuin vain kertoa tietty harjoittelupaikka. Heikki kertoo opiskelleensa IT-alaa, jonka vuoksi hakee IT-alan harjoittelupaikkaa. Henkilöstöpäällikön viimeinen puheenvuoro taas on jatkoa keskustelumallille, jossa henkilöstöpäällikkö selvittää tiettyjä perustietoja. Myös dialogikatkelman alku noudattaa puhelinkeskusteluiden yleistä rakennetta, joissa ensin esittäydytään ja seuraavaksi kerrotaan soiton aihe.

4.1.2 Uuden tiedon vastaanottaminen

Dialogeissa esiintyi *ahaa*-dialogipartikkeli sekä *ai jaa*-dialogipartikkeliketju osoittamassa puhujan vastaanottavan uutta tietoa. Myös *okei* merkitsi tulkintani mukaan

eräessä dialogissa uuden tiedon vastaanottamista ja lisäksi sen hyväksymistä, kuten Koivisto (2017, s. 492) on kertonut partikkelin funktiona voivan olla nykypäivänä.

No niin! 1-oppikirjan (2023, s. 326) dialogissa 7), jossa Eni ja Hamsa keskustele-
vat kierrätyksestä, Eni osoittaa *ahaa*-dialogipartikkelilla, ettei tiennyt tähteiden lajit-
telusta:

7) Eni: Huh, huh. Olipa hyvää. Nyt on vatsa täynnä. Mä en millään enää jaksa
syödä tota riisin jämää. Mä nakkaan riisin ja nää pahvilootat roskikseen. Ja
samalla noi sun pitsanreunat.

Hamsa: Joo, kyllä oli hyvää ja riittävästi. Mut kuule Eni, nyt mun täytyy vä-
hän neuvoo sua. Täällä pitää lajitella jätteet. Sä et voi heittää ruoantähteitä ja
pahvia samaan roskikseen.

Eni: **Ahaa. No neuvos sit mua.** (No niin! 1, 2023, s. 326)

Ahaa reagoi Hamsan esittämään kommenttiin, että tämä ei voi heittää ruoantähteitä
ja pahvia samaan roskikseen. Kuten Koivisto (2017, s. 485) kertoo artikkelissaan, *aha*-
partikkeli osoittaa puhujan ottamaa uutta linjaa toiminnan suhteen. Dialogikatkel-
massa 7) tämä näkyy Enin vuorossa pyyntönä neuvoo tätä jätteiden lajittelussa, sillä
hän hyväksyy uuden tiedon oman toimintansa ohjaajana. *Ahaa* siis ilmentää uuden
tiedon oppimista ja hyväksymistä. Pelkkä *ahaa* ilman pyyntöä tässä puheenvuorossa
ei loisi Hamsan seuraavalle puheenvuorolle hyväksyvää kontekstia, ja dialogin sävy
muuttuisi.

Dialogikatkelmassa 8) *okei* ilmentää tulkintani mukaan uuden tiedon vastaanot-
tamista ja hyväksymistä. Tässä dialogissa Eni ja Hamsa keskustelevat pitsan tilaami-
sesta, ja Hamsa kertoo heidän yhteisen tuttunsa Haidarin perustaneen hyvän pizze-
rian:

8) Eni: Hirvee nälkä! Eiköhän tilata jotain syötävää?

Hamsa: Joo, hyvä idea! Hei, mä tiedän yhden tosi hyvän pizzerian tässä lä-
hellä. Sen omistaja on se Haidar, joka oli vähän aikaa meidän kanssa samal-
la kurssilla, muistatko? Se lähti kesken kurssin työharjoitteluun pizzeriaan
ja sitten ku se osas hyvin sen homman, se ei halunnut enää olla toisella töis-
sä vaan rupesi yrittäjäksi. Perusti oman pizzerian! Siitä lähtien mä olen aina
tilannut pizzat sieltä. Ne on tosi hyviä!

Eni: **Okei, hieno homma. Mä en tiennytkään, et sillä on oma pizzeria.**
Muistan mä kyllä, kun se lähti työharjoitteluun. – (No niin 1, 2023, s. 324).

Koska puheenvuoro jatkuu vielä niin, että Eni kertoo, ettei ole tiennyt tämän perus-
taneen uutta pizzeriaa, voidaan *okei* tulkita olevan uuden tiedon vastaanottamisen
funktioita osoittamassa, kuten Koivisto (2017) on esittänyt partikkelin funktioihin
kuuluvan.

Anna, Inkeri ja Jakub keskustelevat Oma Suomi 2 -oppikirjan (2017, s. 46) dialogikatkelmassa 10) kuulumisista ja Jakubin toivomasta harjoittelupaikasta. Jakub on kertonut, että uuteen kotiin muuton jäljiltä puuttuu vielä joitain tavaroita, ja hänen puolisonsa äiti haluaisi jo tulla käymään:

9) Anna: Ei kai? Kyllä anoppi voi varmaan vähän odottaa. Teillä taitaa olla kiirettä?

Jakub: On, joo. Vilma on työmatkalla, minä olen suomen kielen kurssilla ja etsin harjoittelupaikkaa.

Anna: **Ai jaa. Minkälaista paikkaa sä etsit?**

Jakub: No ihan aluksi haluisin niinku tutustua ja harjoitella suomea-- (Oma Suomi 2, 2017, s. 46.)

Tässä keskustelussa *ai jaa* toimii tyypillisessä esiintymisyhteydessään, uutista vastaanottamassa ja sitoutumalla rooliin uutisen vastaanottajana. *Ai jaa* toimii myös sen kuvaajana, että puhuja odottaa aiheesta lisää tietoa, eikä koe olevansa vielä täysin informoitu. (Koivisto, 2017, s. 485–486.) Jakubin puheenvuorosta Annalle ennalta-arvaamattomin tieto on harjoittelupaikan etsiminen, sillä hän jatkaa vuoroaan kysymällä siitä kysymyksen. Tämä mukailee Koiviston (2017) määritelmää *ai jaa* tehtävistä.

4.2 Puhekielisen vaikutelman luominen

Dialogeissa esiintyi puhutun kielen ilmiöitä kirjoitetussa muodossa, kuten kirjainten poisjättöä tai toisin sanottuna sanojen lyhennystä, esimerkiksi *työharjoitteluun* on dialogissa esitetty muodossa *työharjotteluun*. Dialogeissa on näkyvissä myös puhekielinen vastine jälkitavulle OA ~ OO: *neuvoa* on esitetty muodossa *neuvoo*. (ISK, 2004, § 26). Esimerkiksi valitsemassani dialogissa oli myös *-kos* -liiteyhtymän puhekielinen vastike *-ks; onks*. (ISK, 2004, § 130).

Ilmiön taustalla on tulkintani mukaan yksi funktio: puhekielisen ja epämuodollisen rekisterin esittäminen. Useimmissa dialogeissa edellä esiintyneitä ilmiöitä esiintyi satunnaisissa sanoissa ja puheenvuoroissa, ei säännöllisesti tai tiettyyn kielelliseen funktioon sidottuna. Näin ollen vaikuttaa siltä, että puhekielisten ilmausten käyttämisellä pyritään luomaan dialogiin epämuodollinen sävy. Formaalin tilanteen dialogeissa ei esiintynyt esimerkiksi kirjainten poisjättöä, mikä myös osoittaa ilmiöiden tarkoituksena olevan epämuodollisen puhetilanteen kielen ilmentäminen.

Enin ja Hamsan käymässä keskustelussa jätteiden lajittelusta dialogissa 10) Hamsa kertoo Enille, miksi biojätettä ei saa laittaa biohajoavaan pussiin:

10) Hamsa: Joo. Täällä biojätteestä tehdään bioetanolia, eikä ne saa niitä biopusseja pois. Biojäte pitää laittaa tavalliseen muovipussiin tai paperipussiin. Ja samasta syystä biojätteeseen ei saa laittaa paperia.

Eni: Onks tota kielto muualla ku Kirjalassa?

Hamsa: Joo. Hyvinkää, Hämeenlinna, Järvenpää, Kerava, Mäntsälä ja Riihimäki ovat kaupunkeja, joissa biojäte ei mene biopussiin. Ja voihan niitä olla muitakin, mut mä tiedän nää. Se pitää aina selvittää paikkakuntaakohtaisesti. Yleensä biojätteestä tehdään kompostoimalla multaa, ja silloin biojätteet laitetaan normaalisti biohajoavaan pussiin. Mutta täällä siis ei. (No niin! 1, 2023, s. 326.)

Dialogikatkelmassa 10) esiintyy yleiskielen jälkitavun OA puhekielinen vastine OO: *kielto* ~ kieltoa (ISK, 2004, § 26). Katkelmassa on myös kirjainten poisjättöä *ku* [kuin], *mut* [mutta], *nää* [nämä] ja *sillon* [silloin]. Myös *onks* on puhekielessä yleinen muoto, ja sillä on korvattu yleiskielinen vastine *-kos* (*onkos*) (ISK, 2004, § 130). Dialogikatkelmassa uuden tiedon opetustarkoituksessa käsitellyt Hamsan jätteen lajitteluohjeet ovat melko yleiskielisiä, mutta Enin vuoro on taas puhekielinen. Tällä tulkintani mukaan pyritään helpottamaan uuden asian oppimista, ja keskustelua eteenpäin vievä Enin kysymys pitää yllä epämuodollisen puhetilanteen sävyä.

Yleiskielen kieliopista eroavana piirteenä dialogeissa käytetään monikon 1. persoonan merkityksessä passiivimuotoa: *"Mitäs mukavaa me sitten tehdään?"* (Oma Suomi 2, 2017, s. 46). Tämä on Iso suomen kieliopin (2004, § 1272) mukaan yleinen puhekielessä esiintyvä yleiskielestä poikkeava piirre. Lisäksi dialogeissa näkyy kongruenssin puuttumista esimerkiksi kohdassa *"Ajatukset pyörii päässä koko ajan."* (Oma Suomi 2, 2017, s. 46.) Dialogeissa ilmeni myös possessiivisuffiksin puuttumista: *meidän alakertaan ja meidän työnantaja* (Oma Suomi 2, 2017, s. 46.)

Yhdessä dialogissa käytettiin myös erisnimen edessä *se-*demonstratiivipronominia artikkelimaisena rakenteena (*sen omistaja on se Haidar*), jolla on mahdollista ilmaista, että kyseinen henkilö on joko ollut puheenaiheena tai ennestään tuttu molemmille puhujille (ISK, 2004, § 569). Dialogeissa esiintyi paljon *ja-*alkuisia virkkeitä. Tämä ei varsinaisesti ole pelkästään puhekieleen liittyvä piirre, mutta sitä pyritään tulkintani mukaan käyttämään puheessa esiintyvien taukojen korvaajana: *"Ne menee tietty pahvinkeräykseen. Ja paperikeräys on erikseen"* (Oma Suomi 2, 2017, s. 326). Samassa funktiossa esiintyi *mutta-*alkuisia virkkeitä: *"Mutta täällä siis ei."* (Oma Suomi 2, 2017, s. 326).

Aineistoni yhdessä dialogissa esiintyi *niinku*, joka kuuluu puheessa joko sanoja haettaessa, tapailtaessa tai niin sanotusti puhetta editoimassa. Suunnittelu- ja empiemisilmausten kategoria on laaja joukko erityyppisiä ilmiöitä ilman tiettyä kieliopillista kategoriaa, joista selvärajaisimman kategorian muodostavat itsekorjaukseen käytetyt suunnittelupartikkelit *eiku*, *niinku*, *siis* ja *tai*. (ISK, 2004, § 861). Dialogissa Jakub vastaa Annan kysymykseen millaista harjoittelupaikkaa hän etsii: *"No ihan*

aluksi haluisin niinku tutustua ja harjoitella suomea." (Oma Suomi 2, 2017, s. 46). Luultavasti tässä puheenvuorossa *niinku* on joko sananhaun funktiossa toimiva tai puhetta tapailemassa. Jakub yrittää kertoa Annalle syynsä työharjoittelupaikan valintaan, ja tapailee sanojaan muotoilla asiansa. Sen voidaan myös tulkita esittävän epävarmuutta, kuten tässä kontekstissa sen kannalta, onko *tutustua* oikea sana ilmaisemaan haluttua merkitystä. Puhujana oleva henkilöahmo Jakub ei ole äidinkielen suomen kielen puhuja, jolloin tällainen tulkinta on myös mahdollinen.

Dialogeissa esiintyi joitain sanastotason eroja normien mukaiseen yleiskieleen. Esimerkiksi yhdessä dialogissa käytettiin sanoja *pizzaloota* ja *roskis* sekä *nakata*. Formaalin tilanteen dialogissa, jossa Sandrine varaa lapselleen hammaslääkäriaikaa, hoitaja käyttää sanaa *vihoitella* hampaan kipeytymisestä puhuttaessa. Sana ei ole itsessään puhekielinen, ja sen käytön on voitu ajatella olevan sanaston laajentamistarkoitusta varten sen harvinaisuuden vuoksi. *Pizzaloota* ja *roskis* taas ovat selkeästi arkisessa puhekielessä käytettäviä sanoja. Sanasto on siis pidetty suurilta osin yleiskielisenä.

Oma Suomi 2 -oppikirjan (Grestler ym., 2017) dialogissa, minkä viereisessä infolaatikossa kerrottiin dialogin avulla harjoiteltavan keskustelussa reagoimista, on paljon reaktioita edeltävään puheenvuoroon. Muissa dialogeissa edeltävään puheenvuoroon tai laajempaan kontekstiin reagoimista ei esiintynyt niin runsaasti. Reaktioiksi on esitetty muun muassa tarkistuskysymyksiä eri sävyissä: "*Ei kai?*", "*Rehtorilta?*", "*Ihan totta?*", "*Niinkö?*" (Oma Suomi 2, 2017, s. 46.)

5 PÄÄTÄNTÖ

Dialogeissa esiintyvät dialogipartikkelit saivat eri funktioita kontekstin mukaan. Esimerkiksi *okei*-partikkeli on tulkintani mukaan sekä hyväksymässä annettua tietoa sekä osoittamassa tiedon olevan uutta, etenkin jos vuoro jatkuu jollain tavalla yhdistyen partikkeliin. Myös Koivisto (2017, s. 492) on kertonut *okei*-partikkelin voivan kuulua molempiin Sorjosen (1999) määrittämiin ryhmiin: *kuulolla olo, myöntyminen ja tuttuun tietoon vastaaminen* sekä *uuden tiedon vastaanottaminen*. Uuden tiedon vastaanottamisen funktiossa esiintyi eniten *ahaa-* ja *aijaa-*dialogipartikkelit. Dialogipartikkelit esiintyivät yleensä vuoronalkuisina. Yksittäin esiintyessä niillä vastattiin dialogissa vain edeltävään vuoroon. Kahdentuneita partikkeleita ei aineistossa esiinny. Joissain tapauksissa dialogipartikkeli *joo* on yhdistynyt finiittiverbiin *on* (*on, joo*), jolloin yhdistelmällä otetaan huomioon keskustelun laajempi konteksti ja ilmaistaan vahvaa myöntymistä.

Kuten Pänkäläinen (2004, s. 22) on tutkimuksessaan todennut, dialogipartikkelit tuntuvat esiintyvän dialogeissa puhekielisyyden vaikutelman luomiseksi. Kuitenkin Oma Suomi 2 -oppikirjassa (Grestler ym., 2017) aineistoni dialogi kuuluu kappaleeseen, jossa harjoitellaan keskustelussa reagoimista. Dialogiin liittyy harjoitus, jossa kappaleen dialogissa esiintyneitä fraaseja ja dialogipartikkeleita sijoitetaan reaktioiksi tehtävässä esitettyihin esimerkkilauseisiin. Tämä ei kuitenkaan ole funktionaalisen pedagogiikan lähtökohta, vaan siinä toteutuu Sunin (2008, s. 205) esittämä vaa-ra: kieltä opetellaan vuorovaikututusta varten – ei vuorovaikutuksen avulla.

Epäformaaleja puhetilanteita esittävät dialogit sisälsivät enemmän kirjoitettuja puhekielen piirteitä kuin formaalien tilanteiden. Ei-äidinkielen puhujan Sandrinen ja äidinkielen hammashoitajan käymä keskustelu oli yleiskielen normien mukainen lukuun ottamatta keskustelussa käytettyjä eräitä dialogipartikkeleita ja fraaseja. Heikin soitto harjoittelupaikkaan taas oli osittain puhekielisempää, ja se sisälsi myös kirjainten poisjättöä ja possessiivisuffiksien puuttumista joissain vuoroissa. Näin ollen on mahdollista päätellä, että ei-äidinkielen puhujan kanssa käydyt keskustelut ovat selvyuden vuoksi yleiskielisempiä, kun taas kahden äidinkielen puhujan kesken

käydyt virallisetkin keskustelut voidaan käydä epämuodollisemmalla rekisterillä. Puhelinkeskusteluissa esiintyi *no*-partikkeli osoittamassa vuorojen rakentumista tietyn ja molemmille puhujille tutun kaavan mukaan. Soitto hammashoitolaan ja harjoittelupaikkaan siis noudattavat ainakin osittain konventionaalista puhelinkeskustelun rakennetta, jota dialogeissa esitetään malliksi kielenoppijoille.

Aineistossa esiintyi Viinikan ja Voutilaisen (2013) esittämistä puhekielen piirteistä eniten pronominien ja persoonapronominien käyttöä, yksittäisiä lyhyitä lauserakenteita ja ei-lausemaisia rakenteita sekä dialogipartikkeleita. Puhekielen äänneta-son ilmiöt: pitkät vokaalit yleiskielen OA- ja EA-vokaalilyhtymiä korvaamassa (ISK, 2004, § 26), kirjainten poisjätto ja jotkin muut puhekielessä esiintyvät ilmiöt kuvattiin dialogeissa tekstiin liitettyinä ilmauksina, ikään kuin puhekielistä illuusiota luomassa. *Ja*- ja *mutta*-alkuisilla virkkeillä pyritään dialogeissa luomaan tulkintani mukaan vaikutelmaa autenttisissa puhetilanteissa ilmenevistä tauoista. Ne myös tekevät dialogin tyylistä epämuodollisemman, mikä lisää myös puhekielistä vaikutelmaa.

Jatkotutkimusta olisi mielenkiintoista tehdä dialogipartikkeleista oppikirja-dialogeissa laajemmalla aineistolla. Myös eri rekistereiden mallintaminen dialogeissa olisi oiva tutkimuskohde, sillä tässä tutkielmassa muodollisten ja epämuodollisten tilanteiden kieli olivat hieman erilaisia keskenään.

6 LÄHTEET

- Aalto, E.; Mustonen, S. & Tukia, K. (2009): Funktionaalisuus toisen kielen opetuksen lähtökohtana. – *Virittäjä* 113 (3) s. 402–423.
- Alanen, R. (2002): Lev Vygotski: kieli ja ajattelu ihmisen kehityksessä. – Dufva, H. & Lähteenmäki M. (toim.): *Kielentutkimuksen klassikoita*. s. 201–234. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Alanen, R. (2000): Vygotski, Van Lier ja kielenoppiminen: sosiokulttuurinen viitekehys kielellisen tietoisuuden ja vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa. – Kalaja, P. & Nieminen, L. (toim.), 2000. *Kielikoulussa – kieli koulussa*. AFinLAn vuosikirja 30 (58) s. 95–120. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja.
- Dufva, H. (2013). Kognitio, kieli ja oppiminen: hajautettu näkökulma. Keisanen, T., Kärkkäinen, E., Rauniomaa, P. & Siromaa, M. (toim.) – AFinLA-E Soveltavan kielitieteen tutkimuksia (5). s. 57-73.
<https://journal.fi/afinla/article/view/8739> 6.4.2018
- Koivisto, A. (2017). Uutta tietoa vai oivallus? Eräiden dialogipartikkeleiden tehtävistä. *Virittäjä* 4/2017. 473–499.
<https://journal.fi/virittaja/article/view/59297/30534>
- Luodonpää, M. & Ojutkangas, K. (2020). Laadullinen aineistopohjainen kielentutkimus Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
<https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Miles, M. & Huberman, A. M., (1994). *Qualitative data analysis* (2. painos). California, Sage.

- Opetushallitus, (2022). Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf
- Pänkäläinen, P., (2004). Suomi toisena kielenä -oppimateriaalien dialogit luontevan kohdekielisen keskustelun malleina. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: kielten laitos. - <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/11878> 11.3.2018
- Rantala, K. (2020). Uusia näkökulmia kielenoppimisen laajoihin mahdollisuuksiin. Virittäjä, 124(4). <https://doi.org/10.23982/vir.99319>
- Sorjonen, M. (1999). Dialogipartikkelien tehtävistä. - Virittäjä, 103(2), 170–194.
<https://journal.fi/virittaja/article/view/39153>
- Suni, M. (2008): Toista kieltä vuorovaikutuksessa – kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa. Väitöstutkimus. Jyväskylän yliopisto: kielten laitos.
- Tanner, J. (2012): Rakenne, tilanne ja kohteliaisuus – pyynnöt S2-oppikirjoissa ja autenttisissa keskusteluissa. Väitöstutkimus. Helsingin yliopisto: suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Vepsäläinen, H. (2019). Suomen *no*-partikkeli ja kysymyksiin vastaaminen keskustelussa. Kielentutkimuksen tohtoriohjelma. Helsingin yliopisto. Helsinki
- Viinikka, J. & Voutilainen, E. (2013). Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla – puhutun ja kirjoitetun kielen suhteesta. Kielikello 3/2013. <https://www.kielikello.fi/-/aania-ilmassa-merkkeja-paperilla-puhutun-ja-kirjoitetun-kielen-suhteesta>
- VISK = Iso suomen kielioppi (2004). Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T. R. ja Alho, I. (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. Viitattu 18.4.2024. <http://scripta.kotus.fi/visk>.
- Aineistolähteet:
- Grestler, S.; Aho, H.; Willberg, H. (2017). No niin! 1 Suomea aikuisille. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Kuparinen, K. & Tapaninen, T. (2023). Oma Suomi 2 - suomea aikuisille. Kustannusosakeyhtiö Otava.